

1.04 Strokovni članek

UDK 930.253:930.85(497.4)

Prejeto: 4. 5. 2023

Fondi s področja kulture v slovenskih javnih arhivih

GORDANA ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK

prof. zgodovine in geografije, arhivska svetovalka
Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor
e-pošta: gordana.soeveges@pokarh-mb.si

Izvleček

Prispevek obravnava fonde s področja kulture v slovenskih javnih arhivih. Osredotoča se na število teh fondov v štirih razredih v klasifikacijski shemi fondov in zbirk. V posameznem razredu so izpostavljeni tudi najzanimivejši (posebni, najpomembnejši) fondi po izboru pristojnih arhivistov. Kot so raznovrstni ti fondi po svojem izvoru (obsegajo namreč gradivo kulturnih društev, gledališč, muzejev, arhivov, kulturnih organizacij ipd.), je raznovrstna tudi vsebina teh, saj v njih najdemo tako spisovno kot tudi multimedijско gradivo. Na koncu so predstavljeni še novi prevzemi tovrstnega gradiva v pristojne arhive in problematika, s katero se arhivisti srečujemo pri vsakodnevem delu s kulturnimi zavodi.

Abstract

CULTURAL FONDS IN SLOVENIAN PUBLIC ARCHIVES

The article discusses cultural fonds held by the public archives of Slovenia. It focuses on the number of these fonds within the four classes in the classification scheme of fonds and collections. In each class, the most interesting (special, most important) fonds are also highlighted, as selected by competent archivists. Just as these fonds are diverse in their origin (namely, they include archival material from cultural societies, theatres, museums, archives, cultural organisations, etc.), their content is also diverse, as they contain both records and multimedia material. At the end of the article, new acquisitions of this type of material by competent archives and the problems archivists encounter in their daily work with cultural institutions are presented.

Ključne besede:

kultura, arhiv, arhivsko gradivo, klasifikacijska shema fondov in zbirk, Slovenski gledališki inštitut (SLOGI)

Key-words:

culture, archive, archival material, a classification scheme of fonds and collections, Slovenski gledališki inštitut (SLOGI – Slovene Theatre Institute)

Fondi s področja kulture v klasifikacijski shemi fondov in zbirk¹

Klasifikacijska shema fondov in zbirk v regionalnih arhivih obsega deset velikih skupin (velike tiskane črke od A do J); fondi s področja kulture so znotraj skupine E in H. V Arhivu Republike Slovenije je klasifikacijska shema nekoliko drugačna;² namesto velikih tiskanih črk se uporabljajo trimestne številke od 000 do 900 (fondi s področja kulture so v skupini fondov 400 in 700).

V področje »Znanost in kultura, rekreacija in informiranje« spadajo tiste zaključene celote arhivskega gradiva (arhivski fondi), ki so nastale pri delu organizacij s področja znanosti, kulture, rekreacije in informiranja. Področje se deli na štiri skupine, ki so tvorjene vsebinsko glede na dejavnost (znanost, kultura, rekreacija in razvedrilo ter informiranje). V skupino »Kultura« spada arhivsko gradivo, ki je nastalo pri delu organizacij s področja kulture. Skupina se deli na tri razrede.³

E000 (400) ZNANOST IN KULTURA, REKREACIJA IN INFORMIRANJE

E200 (420) KULTURA

E210 (421) Varstvo kulturne in naravne dediščine ter knjižnična dejavnost

E220 (422) Besedna, glasbena in izrazna umetnost

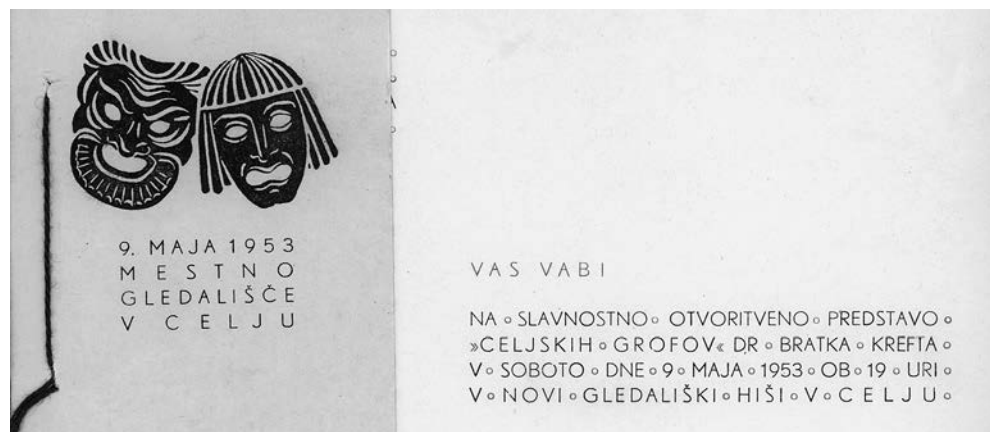
E230 (423) Drugi zavodi s področja kulture

V področje »Članske organizacije« spadajo fondi, ki so nastali pri delu prostovoljnih združenj. Glede na področje delovanja je znotraj področja pet skupin (politične stranke, družbenopolitične organizacije, sindikalne organizacije, poklicna, interesna in delodajalska združenja ter društva). Društva se delijo na devet razredov, znotraj katerih je tudi razred H520, kamor spadajo kulturna in umetniška društva. Prav v to skupino je uvrščenih tudi največ fondov s področja kulture, ki jih hranijo slovenski javni arhivi.

H000 (700) ČLANSKE ORGANIZACIJE

H500 (750) DRUŠTVA

H520 (752) Kulturna in umetniška društva

Vabilo na slavnostno odprtje prenovljenega gledališča v Celju, 1953

(Vir: SI_ZAC/1007, Gradišnik Fedor, t. e. 5, sign. IV_25)

¹ e-ARH.si: *Klasifikacijska shema fondov in zbirk*, 2019 in Podatkovna baza SJAS.

² Podatkovno zbirko fondov in zbirk arhivskega gradiva slovenski arhivi od leta 2007 obvladujemo s programsko opremo scopeArchiv. Do leta 2021 sta obstajali dve podatkovni bazi. Ena je pripadala ARS, medtem ko je bila druga podatkovna baza, SiraNet, skupna vsem regionalnim gradivom. Ko sta se obe bazi združili, se je ARS odločil, da ne bo prevzel klasifikacijske sheme, ki jo imajo regionalni arhivi, ampak bo obdržal svojo (op. av.).

³ V oklepajih so oznake, ki se uporabljajo v ARS.

Število fondov s področja kulture v posameznem arhivu

V podatkovni bazi slovenskih javnih arhivov je bilo meseca aprila 2023 vpisanih 12.630 fondov in zbirk. Od tega jih je bilo s področja kulture 329 oziroma 2,6 %.⁴ Če primerjamo število fondov s področja kulture v posameznem arhivu glede na število vseh fondov, so razlike zelo majhne. Najmanj tovrstnih fondov ima ARS, 1 % in največ PANG, 4,4 %. Delež v ostalih arhivih je naslednji: PAK 2,6 %, PAM 1,8 %, ZAC 3,9 %, ZAL 3 % in ZAP 2 %.

Tabela 1: Število fondov s področja kulture v posameznem arhivu in količina gradiva⁵

	E210 421	E220 422	E230 423	H520 752	SKUPAJ
ARS	3 (231 aš, 1 f)	1 (7 aš)	8 (1012 aš, 76 f)	10 (172 aš, 2 k, 2 f)	22 2216
PAK	3 (86 aš, 11 m)	7 (75 aš, 73 k, 10 p, 8 g, 1 meter)	/	14 (40 aš, 1 predalnik)	24 931
PAM	7 (629 aš, 4 k)	6 (181 aš, 1 a, 5 o, 1 m, 360 GB multimedijskih vsebin)	1 (18 aš)	23 (449 aš, 3 m, 28 z, 3 a, 1 o)	37 2071
PANG	6 (58 aš, 4 k, 1 m)	2 (33 aš, 3 m)	3 (29 aš)	45 (221 aš, 25 m, 5 r)	56 1284
ZAC	15 (314 aš)	1 (172 aš, 10 ko, 199 m)	9 (116 aš)	40 (368 aš, 6 m)	65 1743
ZAL	14 (426 aš)	7 (113 aš, 17 m)	3 (84 aš)	88 (817 aš, 22 m, 1 f, 1 k, 82 o, 5 zv, 344 r, 85 ak, 94 vk, 179 CD/DVD)	112 3733
ZAP	4 (180 aš)	3 (135 aš)	/	6 (34 aš)	13 652
SKUPAJ	52	27	24	226	329 12.630

a = album g = gramofonska plošča p = fotografije zv = zvitek
ak = avdio kasete ko = kartotečne omare r = registrator aš = arhivska škatla
m = mapa vk = video kasete f = fascikel o = ovoj
z = zvezek

V tabeli je poleg števila fondov navedena tudi količina tega gradiva. V teh fondih je skupaj kar štirinajst različnih tipov tehničnih enot, kar lahko privede raziskovalce (in tudi arhiviste) do zmede. Nimamo namreč natanko opredeljenih tehničnih enot – kaj točno katera pomeni, kdaj se uporablja, npr. kaj natančno je registrator in kaj fascikel ... Tudi scopeArchiv je nedosleden. Pri elementu

⁴ Med fonde s področja kulture niso vštete različne zbirke, ki bi jih lahko po različnih načelih šteli med kulturo, prav tako tudi ne osebni fondi. Med osebnimi fondi imamo arhivi zelo veliko prevzetega gradiva od različnih kulturnikov, kamor bi lahko prišteli slikarje, pisatelje, pesnike, zborovodje, kulturne delavce ipd., vendar je tudi veliko takšnih, ki so poleg svoje osnovne dejavnosti/poklica bili tudi kulturniki (npr. duhovniki). Prav tako so iz prispevka izvzeti družinski in rodbinski fondi, saj vsebujejo gradivo več družinskih članov, med katerimi so bili tudi posamezniki, ki so se na tak ali drugačen način ukvarjali tudi s kulturo. Tak primer je npr. gradivo družine Ostrovška – Kramberger (SI_PAM/1764), v katerem se poleg osebnih dokumentov, odlikovanj in priznanj ter korespondence hranijo tudi dokumenti o ustanavljanju pionirske knjižnice, organizaciji bralne značke, notno gradivo ipd.

⁵ Podatkovna baza SJAS, izpis OPAC, stanje na dan 2. februar 2023. Izpis OPAC je viden zaposlenim v arhivih. V njem so namreč tudi zapisi, ki so še v delu in ti na spletu v Virtualni arhivski čitalnici (VAČ) niso vidni. V delu so lahko iz različnih razlogov: morda je fond v obdelavi in bodo nastale spremembe pri količini gradiva, obdobju ipd., morda je bil fond šele prevzet v pristojni arhiv ipd. Ko pristojni arhivist zaključi delo na fondu oziroma na posameznem popisu in ga zaključi, postane zapis viden tudi na spletu (op. av.).

Fond/zbirka
SI_PAM/0854 Zveza kulturnih društev Maribor, 1949-2004 (Fond/zbirka)

Elementi identifikacije

Nivo popisa Fond/zbirka
 Signatura PE SI_PAM/0854
 Signatura PE AP SI_PAM/0854
 Naslov PE Zveza kulturnih društev Maribor
 Vsebuje tudi Kulturno društvo Maks Kavčič
 Čas nastanka PE 1949-2004
 Obseg (tekoči metri) 22.00
 Količina PE 220 škatel; 28 zvezkov; 3 albumi; 1 ovoj; 2 kos - fotografija, 1 mapa

Količina PE (v tehničnih enotah)

Albumi 3
 Število škatel 220
 Knjige 28
 Mape 1
 Ovoji 1

Elementi identifikacije in Količina PE v tehničnih enotah za fond Zveza kulturnih društev Maribor (Vir: Podatkovna baza SJAS, 24. 4. 2023)

popisa *Količina PE v tehničnih enotah* imamo na voljo 19 različnih tipov tehničnih enot, ki jih lahko označimo, medtem ko lahko pri elementu popisa *Elementi identifikacije* količino gradiva napišemo opisno v eno polje, v katerem naštejemo vse tehnične enote fonda (npr. 10 arhivskih škatel, 3 zvezki, 1 album, 2 zvitka, 20 fotografij ...). Tako npr. tehnična enota *zvezek* ni na izbiro pri *Količini PE v tehničnih enotah*, medtem ko jo v arhivih redno uporabljamo pri *Elementih identifikacije*, prav tako ni na voljo tehnična enota *fotografija*. Od skrbnika fonda je potem odvisno, kako bo (ali ne bo) napisal količino gradiva pri elementih popisa.

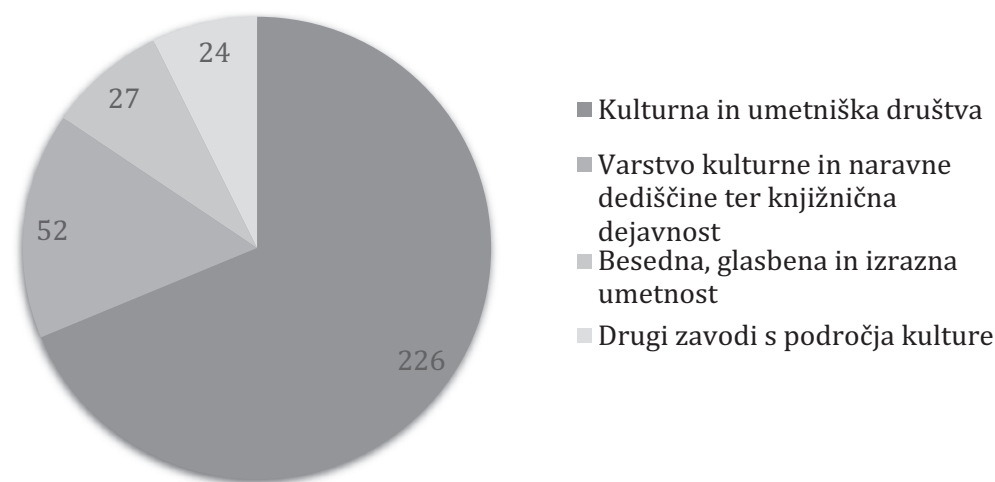
Ker pri *Količini PE* ni možnosti izbire *zvezek*, se je 28 zvezkov označilo, kot da so knjige, vendar niso označene fotografije, ker tudi te možnosti scopeArchiv ne ponuja.

Arhivi prav tako nedosledno uporabljamo polje *Obseg (tekoči metri)* za skupno količino gradiva, saj se v nekaterih arhivih to polje ne izpolnjuje.⁶

Do večjih razlik med arhivi in fondi s področja kulture prihaja, če primerjamo število teh fondov v posameznem razredu.

V kateri razred bo arhivist uvrstil določen fond, v večini primerov ne predstavlja posebne težave, saj je že iz poimenovanja razreda dovolj jasno razvidno, kateri fondi sodijo v razred. Vendar velja omeniti fonde kinotek, teh je v slovenskih javnih arhivih enajst,⁷ ki so uvrščeni v dva

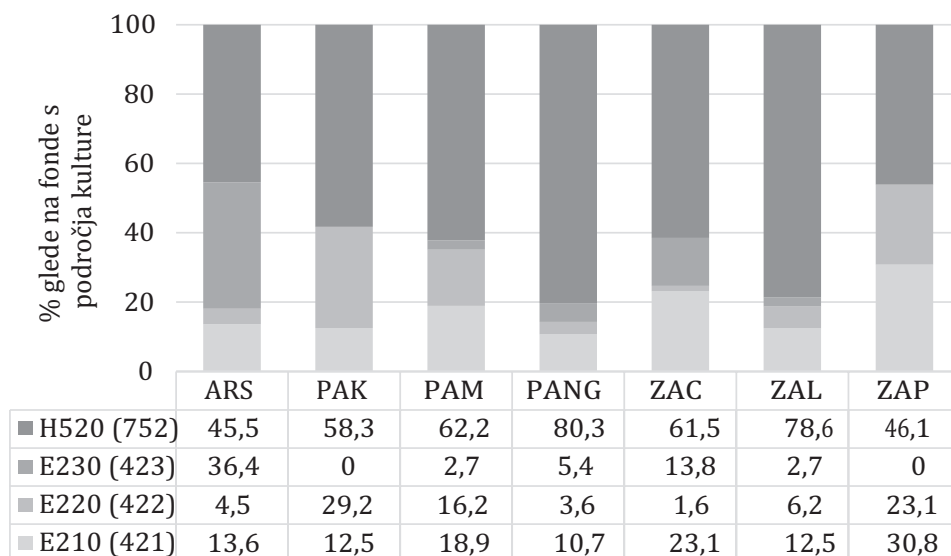
Grafikon 1: Število fondov s področja kulture v posameznem razredu v vseh arhivih skupaj

⁶ Zaradi tega se prispevek osredotoča na primerjavo števila fondov s področja kulture in se ne ozira na količino tovrstnega gradiva (op. av.).

⁷ Dvorana Jugoslovanske kinoteke v Ljubljani, Kino podjetje Maribor, Podjetje za izposojanje filmov in upravo kinematografov Globus Koper, Kino podjetje Nova Gorica,

Grafikon 2 s tabelo: Delež fondov s področja kulture v posameznem razredu

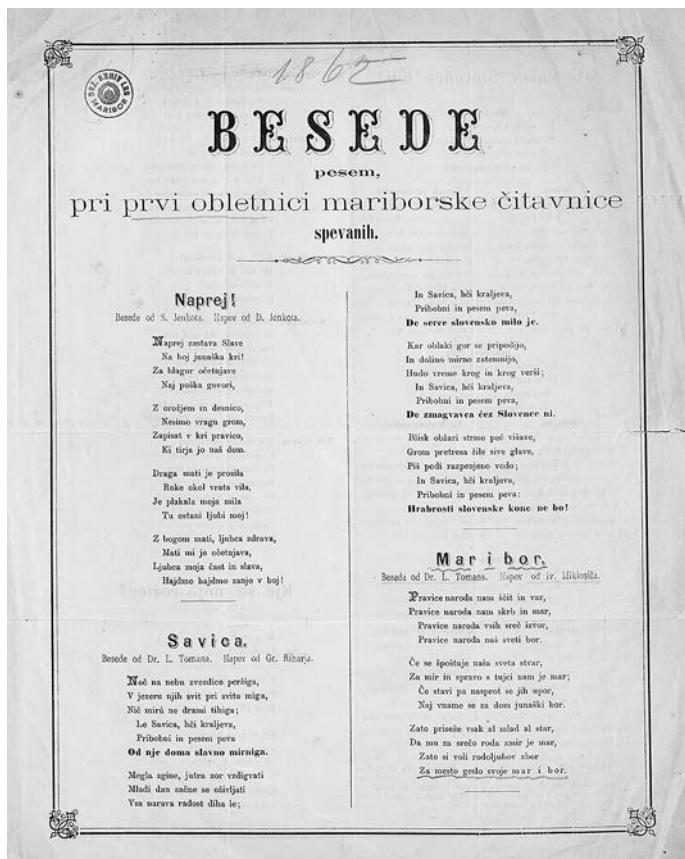
različna razreda. ARS, PAM in PAK so jih uvrstili v razred E220 (Besedna, glasbena in izrazna umetnost), medtem ko so jih PANG, ZAL, ZAP in ZAC uvrstili v razred E320 (Organizacija razvedrilnih in rekreacijskih prireditev) znotraj skupine fondov Rekreacija in razvedrilo.

Fondi v razredu Kulturna in umetniška društva (H520 oziroma 752)

Med posameznimi razredi je največ prevzetih fondov v razredu *Kulturna in umetniška društva*. Izstopata ZAL in PANG, ki imata med fondi s področja

Gostovanje Slovenskega gledališča v Trstu v Solkanu, 2. februar 1968; Oscar Wilde: *Kako važno je biti resen* (Vir: SI_PANG/0581, Zveza kulturnih organizacij Nova Gorica, t. e. 73)

Vabilo na »Besedo« ob prvi obletnici mariborske čitalnice s sporedom pesmi, 1862
(Vir: SL_PAM/1210, Slovanska čitalnica Maribor, t. e. 1/2, Dopisi)

kulture kar 80 % takšnih, ki pripadajo različnih kulturnim in umetniškim društvom. V ostalih arhivih se ta delež giblje okrog 50–60 %. To je gradivo različnih zvez kulturnih društev, zvez kulturnih organizacij, orkestrov, kulturnih, literarnih, pevskih, folklornih, prosvetnih, likovnih, bralnih društev, pevskih zborov, čitalnic ipd.

Med temi fondi velja izpostaviti naslednje:⁸

PAM: Slovanska čitalnica Maribor 1861–1925, Glasbena matica Maribor 1919–2005. Slovanska čitalnica Maribor je bila ustanovljena 17. julija 1861. Bila je prvo slovensko kulturno društvo v Mariboru. Prav tako je gradivo zaradi slovenstva pomemben fond Glasbena matica Maribor (op. mag. Jure Maček, PAM).

PANG: Okrajni svet Svobod in prosvetnih društev Gorica 1947–1963, Zveza kulturno-prosvetnih organizacij Nova Gorica 1959–2000. Fonda pričata o pestri ljubiteljski kulturni dejavnosti na Goriškem. Fond ZKO Nova Gorica vsebuje številne dokumente o postavljanju temeljev in začetnem razvoju kulturnih pobud, ki so kasneje prerasle v samostojne kulturne ustanove, zato ima arhivsko gradivo velik pomen za zgodovino kulture na Goriškem (op. Ivanka Uršič, PANG).

ZAC: Zveza kulturnih organizacij Celje 1945–1998. Fond vsebuje veliko gradiva društev, katerih fondi sicer niso ohranjeni (op. dr. Bojan Himmelreich, ZAC).

ZAL: Akademska folklorna skupina France Marolt Ljubljana 1945–2015, Akademski pevski zbor Tone Tomšič Ljubljana 1900–2013. To sta visoko kakovostni društvi, priznani doma in v svetu. Imata tudi dolgo delovanje, saj njuni začetki segajo v čas pred drugo svetovno vojno (op. mag. Marjana Kos, ZAL).

ZAP: Delavsko prosvetno društvo Svoboda Ptuj 1903–1991. Društvo je od svojega nastanka pomembno prispevalo in še prispeva k razvoju ljubiteljske kulture (op. Nataša Majerič Kekec, ZAP).

Po številu tovrstnih fondov najbolj izstopajo ZAL, PANG in ZAC, ki jih imajo 88, 45 oziroma 40. Zakaj je temu tako, pojasni več dejavnikov:

- ⑥ Prvič je bilo gradivo društev omenjeno v Zakonu o arhivskem gradivu in o arhivih leta 1973 (*Uradni list SRS*, št. 34/1973). Po tem zakonu je bilo gradivo društev opredeljeno kot družbena lastnina in društva so

⁸ Izbor so naredili pristojni arhivisti za kulturo in članske organizacije v posameznem arhivu; PAK in ARS podatkov nista posredovala (op. av.).

◦ Sherman Pitluck presents--
Debut Tour of

SINGERS AND DANCERS of LJUBLJANA

(pronounced: Loo-bli-ana)

afS France Marolt

featuring **france marolt dancers**
Europe's Most Colorful Folk-Dance Troupe
and
tone tomsic choir
Central Europe's Matchless Choral Ensemble

"Dancers Brought the House Down" — "The Thrilling 'Horse Dance' from the Lippezaner Horse Country stopped the show cold and brought the audience to their feet, shouting" — *International Data Processing Convention, Ljubljana, August '71.*

"They're marvelous. One of the best groups I've heard." —
Dr. Walter Anderson, National Endowment for the Arts.

SINGERS AND DANCERS of LJUBLJANA

(pronounced: Loo-bli-ana)

The thrilling and widely-acclaimed folklore and dance group of Ljubljana was founded in 1948 by the late ethnomusicologist, France Marolt.

As early as 1926 Marolt had founded a men's folk-choir, which developed into the Academic Choir, one of the top mixed-choral groups performing in Slovenia, Yugoslavia. After the war the group took the name of Tone Tošič, a member of the original Academic Choir who had been killed in the war. The present conductor of the Choir, Marko Munih, took over the leadership in 1965.

Carrying out the original aim of reproducing the little-known, colorful Slovene popular dances in their most authentic form, the company has added the dances of all of Yugoslavia to become acclaimed as one of the purest folklore and dance groups in Europe.

They have toured in Austria, France, Greece, Belgium, Holland, Italy, Germany, Switzerland, Norway, Poland, and in the Soviet Union. As well, both the Dance Group and the Choir have performed at countless Festivals, including those in Paris, Venice, Amsterdam, The Hague, Erbach, Neustadt, etc. On its 20th Anniversary in 1968 the group was awarded the Order of Brotherhood and Equality with the Silver Wreath by Yugoslav President Tito.

"They are fabulous singers with a spirit and drive which simply bowled us over. Their rhythmic delivery of their native folk-music is an experience of sheer beauty."—letter from Leonard Van Camp, American Choral Directors Association

"The Yugoslav group "France Marolt" from Ljubljana which has been here so often that it is called the 'native group', surprised again with an incomparable whirl of old dances . . . their special temperament surpassed every expectation for power and beauty and they received a continuous ovation"—Erbacher Wochenblatt, Germany

Concert Series - Detroit Institute of Arts, Edith J. Freeman, Chairman

**AUDITORIUM, Friday, Feb. 9, 1973
at 8:30 p.m.**

Tickets: \$8.00, \$7.00, \$6.00

At Detroit Institute of Arts, Tel. 831-4678 or 831-0360 and J. L. Hudson Ticket Offices.

EXCLUSIVE MANAGEMENT: SHERMAN PITLUCK, INC.

157 WEST 57th STREET, NEW YORK CITY, N.Y. 10019 • (212) 247-0660 • CABLE: PITARTS NEWYORK

Letak s skupne turneje APZ Tone Tomšič in AFS France Marolt po ZDA in Kanadi, 1973
(Vir: SI_ZAL_LJU/0451, Akademska folklorna skupina France Marolt Ljubljana,
t. e. 5, p. e. 18)

morala svoje gradivo predajati arhivom. Zakon o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 (*Uradni list SRS*, št. 1/1981) je predvidel, da občinski upravni organi na predlog arhivov določijo tiste družbenopravne osebe in društva, katerih arhivsko gradivo bo prevzemal arhiv.⁹

- Po spremembi družbenopolitičnega sistema leta 1991 je gradivo, ki nastaja pri fizičnih osebah, zasebna lastnina. Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (*ZAGA, Uradni list RS*, št. 20/1997) je omejil možnosti pridobivanja zasebnega arhivskega gradiva; tovrstno gradivo se je lahko le evidentiralo, nato so arhivi pripravili predlog za razglasitev dokumentarnega gradiva za zasebno arhivsko gradivo in ga predložili pristojnemu ministru v razglasitev. Ta postopek v praksi ni ravno zaživel.¹⁰
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (*ZVDA-GA, Uradni list RS*, št. 30/2006 in 51/2014) je arhivom dal več pravic do oseb zasebnega prava, ki so na podlagi zakona pridobile status delovanja

⁹ Izbor društev je bil na območju PAM narejen šele leta 1981, in še to samo za mariborske občine. Valoriziranih je bilo 189 društev in zvez, vse gasilske zveze in občinske zveze kulturnih organizacij ter lovske in ribiške družine. Gl. Maček: Zasebnopravni ustvarjalci arhivskega gradiva s poudarkom na osebah zasebnega prava s statusom delovanja v javnem interesu na primeru Pokrajinskega arhiva Maribor, str. 35.

¹⁰ Prav tam, str. 35–36.

v javnem interesu. Take osebe morajo ali same hraniti arhivsko gradivo skladno z zakonom ali ga neodplačno predati pristojnemu arhivu.¹¹

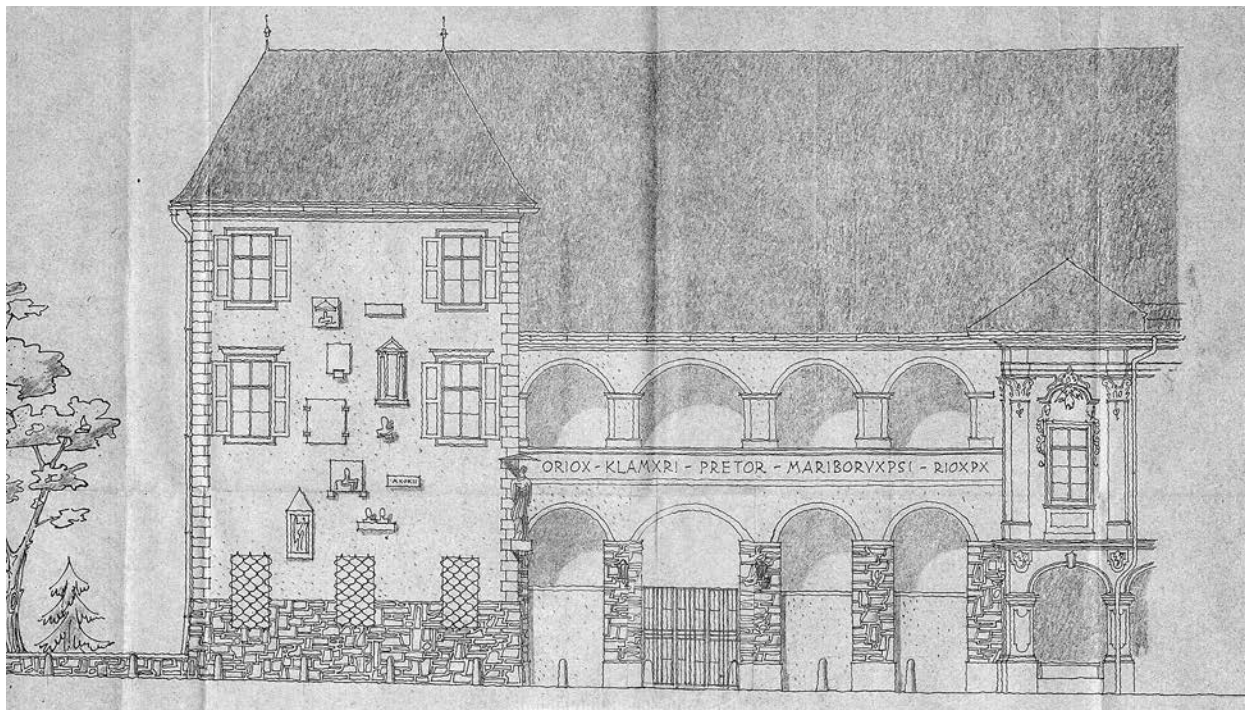
- Ne glede na zakonodajo so pristojni arhivisti tako v preteklosti kot tudi danes načrtno vzpostavili stike s »pomembnimi«, odmevnejšimi društvi in jih skušajo spodbuditi k predaji njihovega gradiva. Dobro sodelovanje z društvom je tudi dobra popotnica za naprej. Društva se nato sama vračajo in dopolnjujejo fond v arhivu. Kulturna društva so po mnenju arhivistov društva, v katerih se tudi sicer zbirajo posamezniki, ki imajo drugačen odnos do kulture kot v kakšnem drugem društvu. Tako so tudi bolj ozaveščeni o gradivu, ki ga ustvarjajo, bolj so motivirani, imajo več »kulturnega predznanja«, lažje poiščejo ustrezno ustanovo, ki jim bo pomagala in ohranila njihovo kulturno zapuščino. Nekatera društva ob svoji ukinitvi sama poiščejo pristojni arhiv in predajo svoje gradivo, saj se jim zdi škoda, da bi sledovi njihove ustvarjalnosti šli v nič.¹²

Fondi v razredu Varstvo kulturne in naravne dediščine ter knjižnična dejavnost (E210 oziroma 421)

Fondov s področja *Varstva kulturne in naravne dediščine ter knjižnične dejavnosti* (E210 oz. 421) je prevzetih 52. Po številu jih ima največ ZAC (15), sledijo ZAL (14), PAM (7), PANG (3), ZAP (4) in ARS (3). To je gradivo javnih knjižnic, muzejev, galerij, knjižnic in ljubljanskega živalskega vrta. Vseh sedem arhivov ima prevzeto tudi svoje lastno gradivo.

Omeniti velja naslednje fonde:

PAM: Pokrajinski muzej Maribor 1914–1968. Ohranjeno gradivo je pred-

Mestni muzej v Mariboru – skica za ureditev fasade ob Grajski ulici
(Vir: SI_PAM/0853, Pokrajinski muzej Maribor, t. e. 1, Načrti in skice)

¹¹ Prav tam, str. 36.

¹² Op. mag. Jure Maček, PAM, dr. Bojan Himmelreich, ZAC, Ivanka Uršič, PANG in mag. Marjana Kos, ZAL.

vsem iz obdobja od leta 1941 dalje. Zelo dobro so ohranjeni dopisi 1941–1963, s pomočjo katerih se lahko zelo natančno spremlja delovanje muzeja in kustosov za celotno to obdobje. Zanimiva je tudi dokumentacija Okrožnega zbirnega centra v Mariboru 1944–1950 (op. Gordana Šovegeš Lipovšek, PAM).

PANG: Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin 1947–1996. Gradivo je zelo dobro ohranjeno, po ohranjenih dokumentih lahko sledimo razvoju knjižnice v Tolminu od leta 1947 dalje. Zelo dobro je tudi sodelovanje z uslužbenko, ki v knjižnici skrbi za arhivsko in dokumentarno gradivo (op. Ivanka Uršič, PANG).

ZAC: Pokrajinski muzej Celje 1942–1986. Gradivo je zelo dobro ohranjeno in prinaša veliko podatkov o nacističnih zaplembah premožnin in povojnem upravljanju z njimi (op. dr. Bojan Himmelreich, ZAC).

ZAL: Mestni muzej Ljubljana 1934–1995. Mestni muzej Ljubljana je izjemno pomemben in osrednji ljubljanski muzej, ima tudi zelo odmevne razstave. Do prevzema v ZAL gradivo skorajda ni bilo odbrano, zato je zelo dobro ohranjeno (op. mag. Marjana Kos, ZAL).

ZAP: Pokrajinski muzej Ptuj 1913–1979. Je muzej, ki slovi po bogatih prazgodovinskih in antičnih najdiščih, obdobju preseljevanja ljudstev, srednjeveških in novoveških pričevanjih o kulturnem in gospodarskem pomenu Ptuja. Predano gradivo priča o bogati dejavnosti muzeja (op. Nataša Majerič Kekec, ZAP).

Fondi v razredu Besedna, glasbena in izrazna umetnost (E220 oziroma 422)

Fondov iz razreda E220 oziroma 422 – *Besedna, glasbena in izrazna umetnost* je v vseh arhivih skupaj prevzetih samo 27. ARS in ZAC imata samo po en takšen fond, medtem ko jih imajo PANG dva, ZAP tri, PAM šest, PAK in ZAL sedem. To je gradivo gledališč, kinotek, festivalov in javnih skladov za kulturne dejavnosti.

Pristojni arhivisti so izpostavili naslednje fonde:

PAM: Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture 2010–2013. Evropske prestolnice kulture (EPK) od leta 1985 dalje imenuje Svet Evropske unije.

Ljudsko gledališče v Celju. Med obnovo stavbe gledališča na Gledališkem trgu je gledališče delovalo v današnjem kinu Metropol, 1950–1953 (Vir: SI_ZAC/1025, Fototeka Pelikan, t. e. 10, Fotografija, Celje, vhod v kino Metropol)

Plakat za razstavo Lojzeta Spacala
(Vir: SL_PANG/0581, Zveza kulturnih organizacij
Nova Gorica, t. e. 73)

Leta 2012 si je ta naziv prislužil Maribor kot prvo slovensko mesto EPK (op. Gordana Šovegeš Lipovšek).

PANG: Slovensko narodno gledališče Nova Gorica 1954–2020. Gledališče je naslednik Primorskega dramskega gledališča in Goriškega mestnega gledališča iz leta 1955. Leta 2004 je dobilo status nacionalnega pomena. Pomen in njegovo programsko usmeritev opredeljuje tudi zemljepisni položaj, saj leži Nova Gorica na stiku slovenske in romanske kulture (op. Ivanka Uršič, PANG).

ZAC: Slovensko ljudsko gledališče Celje 1911–2020. Zelo dobra je ohranjenost gradiva, velik je tudi obseg gradiva, zlasti »umetniškega« (kostumske in scenske skice, fotografije, video-posnetki predstav) (op. dr. Bojan Himmelreich, ZAC).

ZAL: Festival Ljubljana 1953–1984. To je osrednja slovenska agencija za kulturne, predvsem glasbene dogodke. Do izgradnje in začetka delovanja Cankarjevega doma v Ljubljani (1980) je bila to tudi edina posredovalnica koncertov z glasbeniki svetovne kakovosti (op. mag. Marjana Kos, ZAL).

ZAP: Gledališče Ptuj 1896–2001. Fond vsebuje najstarejši ohranjen gledališki plakat v Sloveniji iz leta 1798 – veseloigra Gostilniški politik (op. Nataša Majerič Kekec, ZAP).

Fondi v razredu Drugi zavodi s področja kulture (E230 oziroma 423)

V slovenskih javnih arhivih je med fondi s področja kulture v tem razredu najmanj fondov, vsega skupaj 24. PAK in ZAP nimata še nobenega tovrstnega fonda, ARS jih ima osem, PAM enega, PANG tri, ZAC devet in ZAL tri. V ta razred spada gradivo kulturnih zavodov, javnih skladov RS za kulturne dejavnosti, kulturnih domov, centrov, turističnih organizacij ipd., medtem ko so pristojni arhivisti izpostavili naslednje:

PAM: Lokalna turistična organizacija Prlekija Ljutomer 1999–2016. To je edini prevzeti fond v tem razredu (op. Gordana Šovegeš Lipovšek, PAM).

PANG: Kulturni dom Nova Gorica 1975–2015. Kulturni dom Nova Gorica ima vlogo kulturnega središča na Goriškem. Ohranjena je bogata zbirka plakatov in koncertnih listov. Na njegovem odru nastopajo vrhunski slovenski in tuji solisti ter komorni ansambli, filharmonije in simfonični orkestri (op. Ivanka Uršič, PANG).

ZAC: Zavod za kulturo Delavski dom Trbo-

vlje 1945–2019. Fond vsebuje gradivo o nastanku doma, gradnji, a predvsem je pomemben zaradi plakatov filmov, predvajanih v njihovem kinu od leta 1956 dalje (op. dr. Bojan Himmelreich).

ZAL: Cankarjev dom Ljubljana 1976–2014. Je osrednja slovenska kulturna ustanova in kraj, kje so se dogajali in se dogajajo pomembni dogodki za slovenski narod, npr. osamosvojitve (op. mag. Marjana Kos, ZAL).

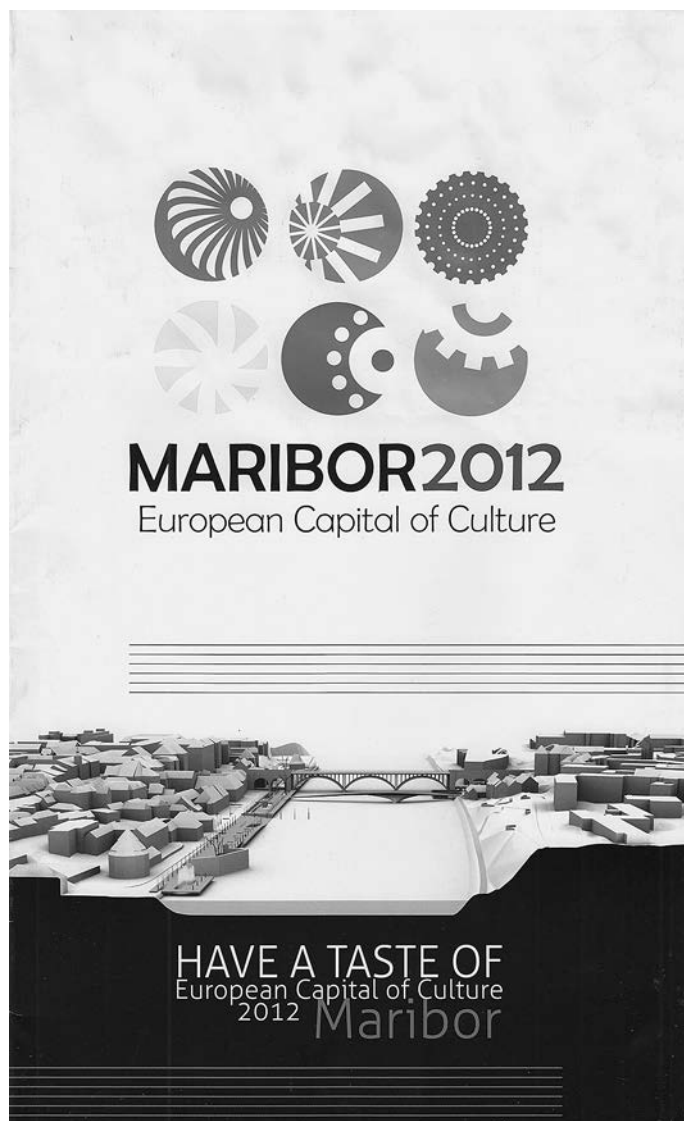
Vsebina fondov s področja kulture

Čprav število in količina tega gradiva v javnih arhivih nista velika, predstavlja to bogato in neizčrpno zakladnico najrazličnejših pisnih virov. Na osnovi ohranjenih zapisnikov, dopisov, statutov in drugih temeljnih aktov posameznega zavoda in društev, jih lahko spremljamo od nastanka oziroma ustanovitve dalje, s proučevanjem dokumentov dobimo podatke o tem, kako in zakaj je prišlo do ustanovitve zavoda ali društva, s kakšnimi težavami so se spopadali, zakaj je prišlo do ukinitve zavoda ali društva ... Npr. v fondu SI_PAM/0853 Pokrajinski muzej Maribor so ohranjeni tudi dopisi, iz katerih izvemo malodane vse o delovanju muzeja v času druge svetovne vojne in vse do leta 1963, s kakšnimi težavami so se ukvarjali muzealci, kaj se je zgodilo z muzealijami, gradovi, cerkvami na terenu, kdo so bili obiskovalci muzeja, na kakšna službena potovanja so hodili zaposleni, kam vse so bile odnesene določene muzealije, kakšni napori so bili vloženi, da so se te muzealije vrnile nazaj v Maribor, kako je deloval Okrožni zbirni center v Mariboru med letoma 1945 in 1950 ...

V okviru nekaterih fondov je ohranjeno tudi bogato slikovno gradivo s plakati in z vabil, ki pričajo o njihovem delu. Prav tako najdemo vizualne in zvočne zapise (avdio in videokasete, DVD-je in CD-je). Predvajanje oziroma dostop do teh vsebin je mogoč zgolj z uporabo primerne strojne in programske opreme. Vprašanje je, ali imajo arhivi to opremo in ali so ti zapisi še sploh berljivi. Vsekakor bi morali arhivi poskrbeti za kopije oziroma za zapis v ustrezni obliki oziroma formatu, ki je primeren za dolgoročno hrambo.

Prevzemanje fondov s področja kulture in primeri s terena

Glede na to, da smo slovenski javni arhivi prevzeli le majhno število gradiva javnih kulturnih zavodov, nas čaka še ogromno dela. Na terenu je še veliko gradiva, ki čaka na prevzem.

Naslovnica brošure Have a Taste of European Capital of Culture Maribor 2012 (Vir: SI_PAM/1948 Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture, t. e. 9, Spisi in promocijski material)

Trenutno gradivo za predajo pripravljajo v SNG Opera in balet Ljubljana ter v Cankarjevem domu, kjer se zaradi enormne količine gradiva to obdeluje po sklopih in se tako tudi prevzema. Urejanje gradiva načrtujejo tudi v SNG Maribor, ampak samo gradivo Borštnikovega srečanja.

Urejenost tovrstnega gradiva na terenu je kar vzorna. Izkušnje v PAM na področju gledališč kažejo, da je na splošno zelo poskrbljeno za gradivo posameznih predstav, a manj za drugo upravno gradivo. Tako v SNG Maribor kot v Lutkovnem gledališču Maribor so v mapi za posamezno predstavo ohranjena vabila, plakati, besedila, scenografija, fotografije, različne skice ipd. Veliko tega je tudi že poskeniranega. Vendar so tovrstni zavodi na to gradivo zelo navezani, tudi čustveno, in neradi slišijo kar koli o predaji v arhiv, nekateri bi imeli radi tudi lastno varstvo.

V SNG Maribor so leta 2003 začeli s sistematičnim popisovanjem posamezne gledališke predstave, kar je omogočil lasten program, ki so ga razvili in nosi ime GLEDALIŠKI ARHIVAR. Program so razvili informatiki, takrat še študenti, zunanji sodelavci gledališča, in sicer v operacijskem sistemu Windows. Po 20 letih je program še vedno uporaben, vendar bi ga bilo nujno treba razviti oziroma posodobiti in postaviti v novo računalniško okolje. Cilj gledališča je bil, da se v novi program vnesejo vsi podatki o vseh gledaliških predstavah, ki so jih ustvarili od leta 1919 naprej. Prva težava, s katero so se spoprijeli, je bil popolnoma uničen arhiv ob bombardiranju Maribora leta 1945. Ob velikih naporih (iskanje po časopisih, veliko materiala so prinesli Mariborčani, osnovni podatki so bili tudi v vezanih gledaliških listih) so bili v roku treh let vsi podatki za posamezno predstavo vneseni v novo bazo, prav tako so se z ureditvijo fizičnega arhiva vzpostavili temelji za arhivsko zbirko posameznih predstav SNG Maribor. Podatke v program vnašata arhivarka (opisne podatke) ter tajnica Drame za dramske uprizoritve in uslužbenka v marketingu za operno-baletne uprizoritve (statistične podatke). Za Simfonični orkester se v ta program podatki ne shranjujejo, saj v času nastanka programa Simfonični orkester še ni bil samostojna enota. Dostop do podatkov imajo vsi zaposleni v SNG Maribor. Zaradi varnosti podatkov teh ne morejo brisati, popravljati, dopolnjevati ipd. Dostop do arhiva ima samo arhivarka. Predstave so oštevilčene z zaporednimi številkami od 1 dalje. Isto številko nosi tudi mapa z arhivskim gradivom. Posamezne mape so odložene v arhivske škatle z oznako enot, torej Opera Balet (v kateri se hrani tudi arhivsko gradivo, vezano na Simfonični orkester) in Drama. V program se vnaša 32 različnih podat-

UPRIZORITVE

 Datum izpisa: 25.08.2020
 Naslov uprizoritve: DEBELUHI V KRILCIH
 Uprizoritev št.: 914
 Avtor: Silver, Nicky
 Režiser: Strelec, Samo M.
 Datum premiere: 3.12.2002
 Prizorišče: Mali oder
 Vrsta predstave: prva slovenska uprizoritev
 Naslov izvirnika: Fat Men in Skirts
 Žanr: drama
 Trajanje uprizoritve: 2:05
 Število odmorov: 1

Igralski ansambel:

Boštjančič, Peter: Howard Hogan, Dr. Nestor
 Kalezić, Milada: Phyllis Hogan
 Toš, Tadej: Bishop Hogan
 Zemljič, Pia: Pam, Popo Martin

Sodelavci:

režiser: Strelec, Samo M.
 avtor: Silver, Nicky
 inšpicient: Rajšp, Polonca
 inšpicient: Goltes, Milan
 šepetalka: Živko, Karmen
 prevajalec: Mahkota, Tina
 lektor: Arko
 scenograf: Andersen, Wibeke

Primer izpisa iz programa Gledališki arhivar za predstavo Debeluhi v krilcih

(Vir: Izpis iz programa Gledališki arhivar v SNG Maribor, 28. avgust 2020)

kov. Približno polovica podatkov je opisnih. Pri drugi polovici gre za statistične podatke.¹³

Arhiv gledališke dokumentacije SNG Maribor je urejen na način, da so dokumenti varno arhivirani, popisani in vedno dostopni. Nad arhivom in arhiviranimi dokumenti se zagotavlja nadzor, dokumenti so pregledno in enotno urejeni, evidentira se izdaja dokumentov iz arhiva. Prav zaradi urejenosti in celovitosti gradiva se na SNG Maribor obrača veliko posameznikov, društev, javnih zavodov, ki želijo za svoje potrebe pridobiti gradivo o posamezni predstavi ali fotografije. Bistvenega pomena je, da je bogata gledališka dokumentacija v največjem slovenskem kulturnem zavodu urejena, saj predstavlja ta dokumentacija tudi enega od temeljev za proučevanje gledališke umetnosti v Mariboru in tudi v Sloveniji.

SLOGI – Slovenski gledališki inštitut

Pomembno je spregovoriti tudi o Slovenskem gledališkem inštitutu (v nadaljevanju SLOGI). Na njihovi spletni strani je zapisano, da je SLOGI »nacionalni javni zavod, ki se posveča ohranjanju slovenske gledališke kulture, zbiranju in dokumentiranju gradiva s področja gledališke dediščine ter raznolikim oblikam njene prezentacije. Njegovo poslanstvo in metoda dela sta zbiranje, dokumentiranje, ohranjanje, raziskovanje, preučevanje, interpretiranje, predstavljanje in promoviranje slovenske gledališke kulture, gledališke dediščine in gledališke umetnosti v slovenskem in mednarodnem prostoru.«¹⁴

Ministrstvo za kulturo RS je 27. januarja 2020 z dopisom št. 0140-13/2020/3 pozvalo slovenska gledališča k redni oddaji nekaterih gradiv v SLOGI. Gre za gradivo, ki vsekakor spada v slovenske javne arhive in ki ga arhivi tudi prevzemamo. SLOGI bi po dopisu prevzemal naslednje gradivo: programske knjižice in gledališke liste, dnevne/vstavne liste z zasedbo, gledališke plakate v natisnjeni in digitalni različici, značke, vreče in drug propagandni material, vabila na predstave, fotografije, fotografske portrete igralcev, režijske knjige, scenske osnutke in makete, kostumske osnutke in kostume, oblikovanje svetlobe – svetlobne načrte, avdio posnetke, avtorsko glasbo/glasbeno opremo na avdio nosilcih,

Abonmajski koncert tria Lorenz, 1963
(Vir: SI_PAK/1006, Društvo prijateljev glasbe, t. e. 1, p. e. 1)

¹³ Podatki, pridobljeni ob rednem obisku zavoda dne 28. avgusta 2020 (op. av.).

¹⁴ Predstavitev SLOGI: <https://www.slogi.si/o-nas/o-institutu/> (dostop: 28. 4. 2023).

video posnetke celih predstav, statistične podatke o letni produkciji in dramska besedila. To gradivo bi SLOGI uvrstil v svoje muzejske in arhivske zbirke ter specialno knjižnico.

O tem prevzemanju gradiva slovenski arhivi nismo bili uradno seznanjeni, ampak smo zanj izvedeli popolnoma naključno na terenu pri enem od obiskov gledališč. Vsebinsko poziv ni le napačen, ampak v nekaterih njegovih delih tudi nezakonit. Poziv, ki se ne sklicuje na pravne podlage, je v nasprotju z veljavno zakonodajo (Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih – ZVDAGA, *Uradni list RS*, št. 30/2006, 51/2014). Slovenska javna gledališča so namreč v skladu z arhivsko zakonodajo zavezana predajati svoje arhivsko gradivo pristojnim arhivom. Kakršnen koli tovrstni poziv bi moral biti predhodno usklajen s pristojnimi arhivskimi ustanovami. Medarhivska delovna skupina za področje kulture in znanost se je na poziv odzvala; ARS je Ministrstvu za kulturo septembra 2020 poslal dopis, v katerem je predlagal preklic poziva in poziv, da Ministrstvo za kulturo oblikuje ustrezno navodilo, ki bi odpravilo nejasnosti ter bi bilo v skladu z ZVDAGA in drugimi predpisi.¹⁵

V medarhivski delovni skupini za kulturo in znanost imamo v prihodnosti tudi v načrtu, srečati se s predstavniki SLOGI, da jim predstavimo svoja stališča in obveznosti, ki nam jih nalaga zakonodaja, in da najdemo rešitev, ki bo dobra za obe strani.

Zaključek

Slovenski javni arhivi hranijo vsega skupaj 329 arhivskih fondov, ki jih uvrščamo v štiri razrede fondov s področja kulture. Med 12.630 fondi predstavlja teh 329 fondov samo 2,6-odstotni delež. Kljub temu nizkemu odstotku so vsebinsko zelo bogati in velika zakladnica slovenske kulture. Naj omenimo samo najstarejši plakat za gledališko predstavo na Ptuju iz leta 1798. Tu so še gradivo knjižnic, galerij, kinotek, muzejev, arhivov, gledališč, kulturnih zavodov, živalskega vrta ipd. Čeprav društva po ZVDAGA niso obvezna oddajati svojega gradiva, smo slovenski javni arhivi do zdaj prevzeli arhivsko gradivo od kar 226 kulturnih društev (zvez kulturnih društev, zvez kulturnih organizacij, orkestrov, kulturnih, literarnih, pevskih, folklornih, prosvetnih, likovnih, bralnih društev, pevskih zborov, čitalnic ipd.). Delo z javnopravnimi osebami in drugimi ustvarjalci tovrstnega gradiva na terenu je vzorno, arhivi sodelujemo in prevzemamo gradivo kulturnih institucij in društev. Glede na poziv Ministrstva za kulturo RS za predajo arhivskega gradiva gledališč Slovenskemu gledališkemu inštitutu se zdi, da Ministrstvo za kulturo RS ne ve natanko, kaj so pristojnosti slovenskih arhivov. V bližnji prihodnosti je nujno treba razrešiti tudi tovrstne dileme.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Pokrajinski arhiv Koper

- SI_PAK/1006, Društvo prijateljev glasbe.

Pokrajinski arhiv Maribor

- SI_PAM/0853, Pokrajinski muzej Maribor.

¹⁵ Do priprave članka ustreznega odgovora s strani Ministrstva za kulturo RS medarhivska delovna skupina ni prejela (op. av.).

- SI_PAM/1210, Slovanska čitalnica Maribor.
- SI_PAM/1948, Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture.

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

- SI_PANG/0581, Zveza kulturnih organizacij Nova Gorica.

Zgodovinski arhiv Celje

- SI_ZAC/1007, Gradišnik Fedor.
- SI_ZAC/1025, Fototeka Pelikan.

Zgodovinski arhiv Ljubljana

- SI_ZAL_LJU/0451, Akademsko folklorna skupina France Marolt Ljubljana.

LITERATURA

Klasifikacijska shema fondov in zbirk. Dokument, nastal v sklopu e-ARH.si: ESS 2016–2020, 2019.

Maček, Jure: Zasebnopravni ustvarjalci arhivskega gradiva s poudarkom na osebah zasebnega prava s statusom delovanja v javnem interesu na primeru Pokrajinskega arhiva Maribor. V: *Vzpostavitev registra ustvarjalcev arhivskega gradiva, zbornik 29. zbornika Arhivskega društva Slovenije* (2019), str. 34–43.

INTERNETNI VIRI

Slogi: <https://www.slogi.si/> (dostop: 28. 4. 2023).

DRUGI VIRI

Podatkovna baza SJAS.
Program Gledališki arhivar SNG Maribor.

SUMMARY

CULTURAL FONDS IN SLOVENIAN PUBLIC ARCHIVES

In April 2023, there were 329 fonds in the culture field in the Slovenian public archives database. Among all fonds (12,630), this represents only 2.6% of all fonds. Despite such a small number, their value and importance are inestimable, as they represent a rich treasury of all cultural events in Slovenia in the past. The visual quality of the material in these fonds is also exceptional as the material also includes rich pictorial material, posters, etc. The fonds include the oldest theatre poster in Slovenia, material from the first European Capital of Culture, material from the most important cultural institutions in Slovenia, high-profile cultural societies, etc. The fonds contain quite a few visual and audio recordings on a wide variety of media. The issue is whether these records are still readable.

These 329 fonds are classified into four different classes. The largest number are materials from various cultural and artistic societies (69%), followed by fonds in the category Protection of cultural and natural heritage and library activities (16%), Verbal, musical and expressive arts (8%) and the least amount of fonds in the category Other institutions in the field cultures (7%).

The fieldwork experience of archivists is quite good. Despite some wanting to establish their own protection, institutions in the cultural sphere work in an exemplary fashion with competent archives to transfer archival material. Above all, they find it difficult to part with posters, playbills, or other material that shows their primary activity.

Although societies are not obliged to transfer their material according to archival legislation, the archives contain most of this type of material. The archivists, responsible for these creators, emphasized that they systematically establish contacts with such societies and try to encourage them to transfer the material. Since these are a wide variety of cultural societies, it is also easier to convince them to hand over the material, which will be preserved for posterity in this way.

In addition to public archives, which, according to archival legislation, are obliged to take over material from public legal entities in the field of culture, the Slovenian Theatre Institute is also interested in this material. The latter managed to obtain from the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia that all theatres received a letter from the ministry in which they were asked to hand over their material to the institute. The Slovenian public archives were not informed about this, rather we learned about this request quite by chance in the field during one of our meetings with the theatre. Finding a workable answer or agreement between the institute and the public archives is urgent. More troubling is the fact that the competent ministry, which ought to know about our authority, sent the letter in an official capacity.

Therefore, there are still quite a few open issues.